

УДК 636.2.082:009:001

Апостол М. В.,
кандидат історичних наук, докторант, Національна
наукова сільськогосподарська бібліотека
(Україна, Київ), apostolmv@online.ua

ВНЕСОК АКАДЕМІКА М. В. ЗУБЦЯ В СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

Автором висвітлено внесок доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка НААН М. В. Зубця в становлення Національної академії аграрних наук України як головного науково-методичного та координаційного центру розвитку аграрно-промислового комплексу України. Узагальнено здобутки вченого з організації галузевих науково-методичних і науково-технічних центрів, оптимізації мережі науково-дослідних установ системи НААН, координування та фінансування їх діяльності, керівництва науково-технічними програмами, що сприяло зростанню комплексності і ефективності наукових досліджень, запровадженню найбільш перспективних наукових розробок у виробництво. Дослідження ґрунтуються на використанні комплексу загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів, а також різнопланової джерельної бази, основу якої складають архівні документи.

***Ключові слова:** сільськогосподарська дослідна справа, Національна академія аграрних наук України, науково-дослідна установа, тваринництво.*

Національна академія аграрних наук України є головним науково-методичним і координаційним центром з розвитку аграрно-промислового комплексу країни. Вчені НААН проводять комплексні дослідження в галузях ґрунтознавства та агрохімії, землеробства, агроєкології,

водних проблем і меліорації земель, сільськогосподарської мікробіології, органічного виробництва продукції, хмелярства, механізації та електрифікації аграрного виробництва і технічного сервісу, інженерно-технологічних засад створення екологічно безпечних промислових біотехнологій та обладнання для виробництва і застосування в агробіоценозах препаратів біологічного захисту рослин та ін. Виконання основних завдань сьогодення, а саме примноження інтелектуального капіталу як загальнонаціонального пріоритету, активна участь у здійсненні реформ з економічної модернізації держави, прийнятність інноваційної наукової методології щодо сталого розвитку аграрного виробництва, не можливе без вивчення історичного досвіду становлення і розвитку галузевої академічної науки.

Науково-організаційні засади функціонування НААН на різних етапах становлення та розвитку галузевої академічної науки на тлі існуючих проблем політичного лідерства, взаємозв'язків ідеології, політики й науки, взаємовідносин у структурі влади відобразили у своїх наукових працях В. А. Вергунов, З. П. Кірпаль, Б. Є. Патон, Н. Б. Щebetюк та ін. [4; 8; 11; 12]. Однак до цього часу не проведено комплексного узагальнення внеску в становлення НААН академіка М. В. Зубця. З огляду на зазначене, це завдання висувалося на перший план при проведенні даного дослідження. Методологія дослідницького пошуку ґрунтується на застосуванні системно-історичного підходу.

Національну академію аграрних наук України організовано за постановою Ради Міністрів УРСР №279 від 22 вересня 1990 р. у зв'язку з необхідністю посилення розвитку фундаментальних досліджень, спрямованих на розв'язання продовольчої проблеми, подальшого вдосконалення наукового забезпечення АПК України. З її заснуванням створено передумови для ліквідації міжвідомчих перегородок, технологічного завершення наукових розробок, комплексного підходу до наукового забезпечення аграрного виробництва, поглиблення зв'язків профільних науково-дослідних інститутів та вищих навчальних закладів. Академія особливе значення приділяла зростанню результативності фундаментальних і прикладних досліджень, розробленню наукових основ розвитку аграрної галузі в умовах ринку, обґрунтуванню пріоритетних напрямів наукових досліджень [10].

Значний внесок у становлення та збереження статусу НААН як головного науково-методичного та координаційного центру розвитку АПК України зробив М. В. Зубець. В 1990 р. його обрано академіком НААН, а наступного року її віце-президентом. Упродовж 23 років він був членом Президії, 15 років – Президентом Академії, з 2011 р. – її Почесним Президентом НААН. У тому, що в складні часи економічної кризи Академії вдалося не лише зберегти свій науковий потенціал, а й значно підвищити ефективність наукових досліджень, запровадити перспективні наукові розробки у виробництво, є не мала його заслуга [9].

За ініціативи вченого з метою поліпшення координації досліджень, усунення паралелізму та дублювання, більш ефективного використання коштів було запроваджено нову форму творчого об'єднання науковців певних напрямів діяльності – науково-методичні та науково-технічні центри. Зокрема, в галузі тваринництва були створені такі науково-методичні та науково-технічні центри:

«Кормовиробництво», «Технології у тваринництві», «Розведення тварин», «Фізіологія тварин», «Ветеринарна медицина» та ін. Організаційним ядром, навколо якого формувалися центри, були провідні інститути відповідного профілю. Ця форма співпраці вчених дала можливість наблизити науково-методичну роботу всіх установ до рівня головних інститутів, запровадити комплексність досліджень, підвищити рівень наукових розробок [1, арк. 20–23].

Водночас зі створенням науково-методичних і науково-технічних центрів Президія Академії вжила заходи щодо оптимізації мережі наукових і регіональних центрів наукового забезпечення, які несли відповідальність за впровадження наукових розробок у виробництво. Значним здобутком було й те, що впродовж 2001–2005 років шість наукових установ системи НААН одержали статус національних. З метою підвищення ефективності діяльності було проведено низку структурних перебудов та поліпшено особовий склад наукових підрозділів. Ліквідовано окремі установи та підрозділи, що працювали не досить ефективно. Дослідні господарства, які втратили зв'язок з наукою і займалися винятково виробничою діяльністю, передано до системи Міністерства аграрної політики і продовольства України [2, арк. 18–19].

За відсутності будь-якої державної підтримки у своїх інноваційних починаннях наукові установи Академії здійснили диверсифікацію ринків наукової продукції як в Україні, так і за її межами, розширили сфери наукових послуг та реалізацію своїх наукових розробок, започаткували консалтингову та дорадчу діяльність. Все це разом узятє в роки економічної кризи забезпечило збільшення обсягу позабюджетних коштів до 60% бюджетного фінансування [3, арк. 15–16].

Як свідчать архівні матеріали, М. В. Зубець у цей час зосередив увагу на необхідності комплексного проведення досліджень. Вирішальну роль при цьому відводив науково-методичним центрам та головним установам НААН, а розподіл фінансування рекомендував здійснювати через відділення Академії. Висловлював необхідність публічного обговорення існуючої практики імпортування племінного матеріалу за участю провідних учених. Запропонував створити при Академії структуру, куди б увійшли всі дослідні господарства (за типом колишніх трестів) і 10% від їхнього валового виробництва направляти на розвиток науки [3, арк. 44–48].

Особливе значення приділяв зростанню рівня результативності фундаментальних і прикладних досліджень, розробці наукових основ розвитку аграрної політики в умовах ринку. Аналіз протоколів загальних зборів Відділення зоотехнії свідчить, що він брав активну участь у виконанні державних науково-технічних програм і науково-технічних проектів, обґрунтуванні пріоритетних і перспективних напрямів наукових досліджень, окресленні завдань інноваційного розвитку наукових установ [6].

Зокрема, М. В. Зубець здійснював наукове керівництво науково-технічною програмою «Консолідація новостворених та виведення нових високопродуктивних порід і типів сільськогосподарських тварин з використанням світового генофонду на основі сучасних досягнень генетики та біотехнології» (1996–2000). Головною установою, яка координувала виконання даної програми, був Інститут розведення і генетики тварин НААН.

У процесі виконання програми українськими вченими розроблено теоретичну концепцію і здійснено практичне впровадження процесу консолідації спадковості тварин при розведенні «у собі» та відтворному схрещуванні, методи її аналізу на хромосомному рівні. Запропоновано методику обчислення коефіцієнтів консолідації, технологію прогнозування господарськи корисних ознак на основі непрямих показників з використанням процедури покрокової множинної регресії, технологію ведення селекційного процесу, підсистему ідентифікації тварин великої рогатої худоби відповідно до світових стандартів; технологію кріоконсервування сперми бугаїв з високими ступенями розбавлення; методику оцінки локальних порід худоби [7; 5].

М. В. Зубець був активним борцем проти пропозицій, які виносилися деякими політиками у кінці ХХ – на початку ХХІ століть на найвищі державні щаблі, – від ліквідації галузевих академій до приєднання науково-дослідних установ до вищих навчальних закладів. Так, у 2000 р. він виступив проти розтягування загальнодержавних інститутів по регіонах, у 2005 р. проти офіційної пропозиції Міністра аграрної політики О. П. Баранівського ліквідувати НААН, а її наукові установи підпорядкувати Міністерству аграрної політики і продовольства України. Академії передбачалося надати статус громадської організації, тобто добровільного зібрання вчених, що практично означало її ліквідацію [11]. Вболіваючи за долю вітчизняної сільськогосподарської науки та аграрного сектору України, члени Академії зібрали позачергові збори, щоб ще раз показати владі, громадськості, справжнє значення і визнати практиками позитивну роль аграрної науки у функціонуванні та розвитку пріоритетної галузі економіки країни, захистити право на творчу діяльність за умов, що сприяють найбільш суттєвій віддачі.

Таким чином, доктор сільськогосподарських наук, професор, академік М. В. Зубець зробив вагомий внесок у становлення Національної академії аграрних наук України як головного науково-методичного та координаційного центру розвитку аграрно-промислового комплексу України. Його найбільшими здобутками була організація галузевих науково-методичних і науково-технічних центрів, оптимізація мережі науково-дослідних установ, координування та фінансування їх діяльності, що сприяло зростанню комплексності і ефективності наукових досліджень, запровадженню найбільш перспективних наукових розробок у виробництво. Учений здійснював наукове керівництво науково-технічної програмою, у результаті виконання якої розроблено теоретичну концепцію процесу консолідації спадковості тварин при розведенні «у собі» та відтворному схрещуванні.

На перспективу представляється доцільним вивчення репрезентативної діяльності академіка М. В. Зубця як складової його творчих пошуків у контексті становлення та розвитку сучасної теорії породотворення у тваринництві.

Список використаних джерел

1. Архів Національної академії аграрних наук України. – Протоколи засідань Відділення зоотехнії за 2001 р. – 120 арк.
2. Там само. – Протоколи засідань Відділення зоотехнії за 2002 р. – 102 арк.
3. Там само. – Протоколи засідань Відділення зоотехнії за 2007 р. – 112 арк.
4. Вергунов В. А. Науково-організаційні засади становлення та діяльності Національної академії аграрних наук України (до 80-річчя від дня заснування НААН та 10-річчя центру історії аграрної науки ДНСГБ НААН) / Вергунов В. А. // Історія науки і

біографістика: електр. наук. зб. – 2011. – №2. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/E-Journal/JNB/2011-2/11waips.html>. – Заголовок з екрана.

5. Звіт про діяльність Української академії аграрних наук за 1996–2000 роки та 2000 рік / УААН; відпов. за випуск М. К. Царенко. – К., 2001. – 352 с.

6. Зміцнення наукового потенціалу та поліпшення його використання: доп. Президента УААН, академіка УААН М. В. Зубця // Вісник аграрної науки. – 2002. – №1. – С.5–21.

7. Інститути Відділення зоотехнії у 2002 р. / УААН; за наук. ред. В. П. Бурката. – К.: Аграрна наука, 2003. – 90 с.

8. Кірпаль З. П. Науковий потенціал Української академії аграрних наук / З. П. Кірпаль // Історія науки і біографістика: електр. наук. зб. – 2006. – №1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/E-Journal/JNB/2006-1/06waips.html>. – Заголовок з екрана.

9. Місце і роль аграрної науки в процесі розвитку АПК України. Підготовлено за матеріалами Ювілейної сесії Загальних зборів УААН, присвяченої 75-річчю заснування Української академії аграрних наук. – К.: Аграрна наука, 2007. – 280 с.

10. Українська академія аграрних наук. 1991–1995 / ред. кол.: О. О. Созінов, В. О. Бусол, М. В. Зубець та ін. – К.: Аграрна наука, 1996. – 263 с.

11. Через роки і відстані / Б. Є. Патон, Б. К. Супіханов, П. Т. Саблук та ін. – К.: Аграрна наука, 2008. – 456 с.

12. Щебетюк Н. Б. Українська академія сільськогосподарських наук (1956–1962): нова спроба академізації / Н. Б. Щебетюк // Історія науки і біографістика: електр. наук. зб. – 2011. – №2. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/E-Journal/JNB/2011-2/11waips.html>. – Заголовок з екрана.

References

1. Arhiv Nacional'noi' akademii' agrarnykh nauk Ukrainy. – Protokoly zasidan' Viddilennja zootehnii' za 2001 r. – 120 ark.
2. Tam samo. – Protokoly zasidan' Viddilennja zootehnii' za 2002 r. – 102 ark.
3. Tam samo. – Protokoly zasidan' Viddilennja zootehnii' za 2007 r. – 112 ark.
4. Vergunov V. A. Naukovo-organizacijni zasady stanovlennja ta dijalnosti Nacional'noi' akademii' agrarnykh nauk Ukrainy (do 80-ricchja vid dna zasnuvannja NAAN ta 10-ricchja centru istorii' agrarnoi' nauky DNSGB NAAN) / Vergunov V. A. // Istorija nauky i biografistyka: elektr. nauk. zb. – 2011. – №2. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/E-Journal/JNB/2011-2/11waips.html>. – Zagolovok z ekrana.
5. Zvit pro dijalnist' Ukrain's'koi' akademii' agrarnykh nauk za 1996–2000 roky ta 2000 rik / UAAN; vidpov. za vypusk M. K. Carenko. – K., 2001. – 352 s.
6. Zmicnennja naukovogo potencialu ta polipshennja jogo vykorystannja: dop. Prezydenta UAAN, akademika UAAN M. V. Zubcja // Visnyk agrarnoi' nauky. – 2002. – №1. – S.5–21.
7. Instytuty Viddilennja zootehnii' u 2002 r. / UAAN; za nauk. red. V. P. Burkata. – K.: Agrarna nauka, 2003. – 90 s.
8. Kirpal' Z. P. Naukovyj potencial Ukrain's'koi' akademii' agrarnykh nauk / Z. P. Kirpal' // Istorija nauky i biografistyka: elektr. nauk. zb. – 2006. – №1. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/E-Journal/JNB/2006-1/06waips.html>. – Zagolovok z ekrana.
9. Misce i rol' agrarnoi' nauky v procesi rozvytku APK Ukrainy. Pidgotovleno za materialamy Juvilejnoi' sesii' Zagal'nykh zboriv UAAN, prysvjachenoi' 75-ricchju zasnuvannja Ukrain's'koi' akademii' agrarnykh nauk. – K.: Agrarna nauka, 2007. – 280 s.
10. Ukrain's'ka akademija agrarnykh nauk. 1991–1995 / red. kol.: O. O. Sozinov, V. O. Busol, M. V. Zubec' ta in. – K.: Agrarna nauka, 1996. – 263 s.
11. Cherez roky i vidstani / B. Je. Paton, B. K. Supihanov, P. T. Sabluk ta in. – K.: Agrarna nauka, 2008. – 456 s.
12. Shhebetjuk N. B. Ukrain's'ka akademija sil's'kogospodars'kyh nauk (1956–1962): nova sprobа akademizacii' / N. B. Shhebetjuk // Istorija nauky i biografistyka: elektr. nauk. zb. – 2011. – №2. – Rezhym dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/E-Journal/JNB/2011-2/11waips.html>. – Zagolovok z ekrana.

Apostol M. V., candidate of historical sciences, doctoral student, National Scientific Agricultural Library (Ukraine, Kyiv), apostolmv@online.ua

The contribution of academician M. V. Zubets to the forming of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

The author highlighted the contribution of the doctor of agricultural sciences, professor, academician of NAAS M. V. Zubets to the forming of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine as the main scientific and methodological and coordination centre of the agro-industrial complex of Ukraine. The achievements of scientist on the organization of branch of the scientific-methodological and scientific-technical centres, optimizing network of research institutions of NAAS system, coordination and funding of its activities thereby increasing the complexity and efficiency of scientific research, the introduction of the most promising scientific developments in production were compiled. The research based on the use of general scientific complex, structural and functional, and historical methods, as well as a broad base of sources, which is based on archival documents.

Keywords: *agricultural experimental work, the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, a research institution, animal husbandry.*

Апостол М. В., кандидат исторических наук, докторант,
Национальная научная сельскохозяйственная библиотека
(Украина, Киев), apostolmv@online.ua

Вклад академика М. В. Зубца в становление Национальной академии аграрных наук Украины

Автором освещен вклад доктора сельскохозяйственных наук, профессора, академика НААН М. В. Зубца в становление Национальной академии аграрных наук Украины как главного научно-методического и координационного центра развития аграрно-промышленного комплекса Украины. Обобщены достижения ученого по организации отраслевых научно-методических и научно-технических центров системы НААН, оптимизации сети научно-исследовательских учреждений, координации и финансирования их деятельности, руководства научно-техническими программами, что способствовало росту комплексности и эффективности научных исследований, внедрению наиболее перспективных научных разработок в производство. Исследование основывается на использовании комплекса общенаучных, структурно-функциональных и исторических методов, а также разноплановой базы источников, основу которой составляют архивные документы.

Ключевые слова: *сельскохозяйственное опытное дело, Национальная академия аграрных наук Украины, научно-исследовательское учреждение, животноводство.*